

KIS-853 – Notennoù gramadegel XXII – An darlezañ

(GE – 14 08 05)

AN DARLEZAÑ

Al lavar komzet, pe lavar teodel, zo dezhañ daou arvez : *a*) un arvez boutin etrezañ hag al lavar skrivet, *b*) un arvez na noter ket peurliesañ el lavar skrivet.

An arvez boutin etre an div furm eus al lavar eo ar vezañs enno eus daou genvelladur : rannet e c'hell bezañ nep bomm lavar e tammoù izek, pep tamm o tennañ e unded klevedel pe weledel eus e ster (kentañ kenvelladur, sk. : *brav / eo / an / amzer*, peder unvez), pep tamm disoc'het eus ar c'hentañ kenvelladur o vezañ rannadus d'e dro e tammoù bihanoc'h o tennañ o unded eus o son (eil kenvelladur, sk. : *a / m / z / e / r*, pemp unvez)¹.

An arvez all eus al lavar komzet n'eo ket trevnad an daou genvelladur evit ober reiz warnañ, hag estren eo d'al lavar skrivet. C'hoarvezout a ra eus teskad an naousterioù sonel o tasperzhiañ en arc'hwelioù ar gomz : uc'hder, read, pad ar sonioù, doareoù sonerezhel steuñvenn ar prezeg — da skouer, ar bomm *deuet eo Paol* a vo klevet evel un diogeladenn mar chom plaen uc'hder ar sonioù anezhañ, evel un atersadenn mard a an uc'hder war sevel. An digorell (?) lakaet en degouezh goude ar frazenn skrivet a ziskouez e noter a-wechoù elfennoù teodel 'zo er-maez eus amgant an daou genvelladur.

An *darlez* g. pe *darlezañ* a reer eus an kez teskad naousterioù sonel o tasperzhiañ en arc'hwelioù ar gomz². Amjestr eo ober un elfennadur

---

¹ A-zivout an daou genvelladur, sl. La-07 5 hh., La-08 170, La-10 23. N'eo ket prepoz an notenn-mañ ober stad eus an anvadoù diseurt o deus an aozerion c'hallek, alamanek ha... brezhonek lakaet war ar rannennoù didroc'het gant an daou genvelladur. A-walc'h eo teurel ur sell war La-07 5 hh. evit kaout un alberz eus neuennusted an hanc'herieg en dachenn-mañ — evel e tachennoù all ar Yezhoniezh.

² Sl. La-12 195 n. 2.

reizhiadek eus doareoù steuñvenn ar prezeg a renker dindan skritell an darlezañ ; an arbenn eo emeur ganto e kroazhent ar yezhoniezh, an dareulerezh, ar varzhoniezh hag ar sonerezh. Un trosell ne c'hallimp ken ober warno dre reiñ un alberz eus ar re bennañ.

AR READ

Read ur son eo e greñvder keñverel e steuñvenn ar prezeg³. Emañ e dalc'h arc'hwelerezh organoù ar mouezhparañ (nerzh argrezañ kigennoù ar brusk, derez digorded an tarz, alese brasted kas an aer ec'hanalet). Kemm a lakaer etre read ar c'hensonnoù ha read ar sonennoù.

AR SKOAD

Skoat ur son a c'hoarvez eus e uc'hder ha/pe e read e-barzh steuñvenn ar prezeg. E se e tiforc'her :

Ar *skoat uc'hder*, a reer anezhañ ivez an *ton*. Hervez argemmadoù ar skoad uc'hder e diabarzh ul leñvenn, e komzer a-getep eus *ton arskiltra* pe eus *ton arvouta* hervez ma kresk pe ma tigrask uc'hder ar son e-doug deluzadur al leñvenn, eus *ton arskiltra-arvouta* pe *ton kernek* pa gresk da gentañ an uc'hder evit digreskiñ goude, eus *ton arvouta-arskiltra* pe *ton nantek* pa zigresk da gentañ an uc'hder evit kreskiñ da c'houde. Ur skoad a uc'hder ingal zo un *ton unvan*. Bodañ a reer dindan an anvad *skoat kerzhennel*⁴ ar skoadoù a c'hoarvez argemmadoù en o uc'hder e diabarzh an un leñvenn.

Ar *skoat read*, a anver c'hoazh *taol mouezh*. Ar skoad read a reer anezhañ *skoat kreñv* pe *skoat gwan* hervez an derez read anezhañ. E diabarzh al leñvenn, e tiforc'her ar *skoat arzerc'hav*, ar *skoat arziskenn* hag ar *skoat arzerc'hav-arziskenn*⁵ hervez m'emañ poent ar read brasañ e dibenn, e deroù pe e kreiz al leñvenn.

³ Gwell e kavan lezel a-gostez an termenoù kinniget evit arouezañ kreñvder bevedel ha kreñvder fizikel ar son, eleze Br. *klevrez*, *tregern* (sl. La-08 277), ha reiñ ur c'hemeradur nevez d'an termen *read*, arveret e diskiblezhioù alvezel (sl. La-06 54) loet pell diouzh ar Yezhoniezh.

⁴ Termen kinniget er skrivad *kerzennel* gant Perig HERBERT (sl. GAGB 238).

⁵ Kinnig a ran chom nes d'an termenoù en arver e kembraeg diwar ar 16^t kantved : *acen ddisgynedig* (*ddisgyniannol*), *acen ddyrchafedig* (*ddyrchafiol*).

Ar *skoad kemmesk*, pe *lamm mouezh*, da gedrannoù ennañ ar skoadoù uc'hder ha read.

An anvadoù a-zioc'h a lunian dre loc'hañ diwar ginnigadennoù VALLÉE ; keñver ha keñver, amañ dindan, er bann kentañ an termenoù a ginnigan hag en eil bann an termenoù a gaver e VALL 5 :

<i>skoad</i>	<i>ton</i>
<i>skoad uc'hder, ton</i>	<i>ton skiltrañ</i>
<i>skoad read, taol mouezh</i>	<i>taol mouezh, taol skeiñ</i>
<i>skoad kemmesk, lamm mouezh</i>	—

Ouzhpenn ar skoadoù uc'hder ha read, ez eo bet deskrivet :

Ar *skoad padelezh*, a-geñver gant padelezh deluzadur ar son.

Ar *skoad hangren*, a-geñver gant daskemmadoù an hangren.

AR C'HWIVADUR

Ar c'hwivadur⁶ a c'hoarvez eus argemmadoù uc'hder ar vouezh er gomz, eleze eus neuennadur an tonioù douget gant al leñvennoù kenheuilh a ya d'ober steuñvenn ar prezeg.

Ar *c'hwivadur kevrizh* eo an hini a seller evel naouus d'ur yezh, eleze da brezeg ur yezher o komz hep eztaoliñ fiñvenn from pe devezout ebet.

Ar *c'hwivadur eztaoliñ*, en ebeb, eo an hini a gennaou, ouzhpenn stlenn ar c'hennad, stadoù bred pe kefred ar c'homzer :

ar *c'hwivadur kantaezel* eo an argemmadur eus ar vouezh o reiñ da anaout emzalc'hioù bred ar gouzrec'h (from, laouended, tenerded, brouez, c'hwervoni, gwenvrazh, h.a.) ;

ar *c'hwivadur kantveizel*⁷ a zeu da ategañ pe da ouzhpennañ luskoù devezout (haeriñ, atersiñ, arvariñ, goulezel, h.a.).

AN EOLEZ

An *eolez*⁸ g., keal nes da geal ar c'hwivadur, a ziforc'her dioutañ diwar-bouez an unvezioù desellet : an unvezioù ez eer dezho dre geal ar

⁶ Kv. Kb. “*chwy^f, chwif* [< Clt. **su9i-mo-* o'r gwr. **su9ei-* "troi, troelli"] motion, movement, stir, a shaking, a rocking, agitation, oscillation]” (GPC 861).

⁷ Emvataat a ran eus ar c'hevenebadur lakaet gant KANT etre *sensibel* (*haezel*) hag *intelligibel* (*meizel*) (sl. La-10 413 V B) ha kevenebiñ *kantaezel* ha *kantveizel*.

c'hwivadur eo an tonioù hag o c'hengeñverioù e-barzh steuñvenn ar prezeg ; e kemm, ez ambreder an eolez evel un unvez vloc'hel, nadet evel furn sonerezhel steuñvenn ar prezeg. Er skouer roet a-zioc'h, an diforc'h etre an div gemalenn a lavar komzet *deuet eo Paol* ha *deuet eo Paol* ? a intenter evel ur c'hemmañ eolez, anezhañ un treuzfurmiñ bloc'hel eus al linenn sonerezhel dre ouzhpennañ ur c'hwivadur kantveizel da c'hwivadur kevrih ar frazenn vrezhonek.

AN HANLEZ

An *hanlez* pe, e lavar ar pemdez, ar *pouez mouezh* a reer eus an doare dibarek o deus un hinienn, ur strollenn, annezidi ur vroezenn da zistagañ ur yezh. Komz a reer a *hanlez kanus*, a *hanlez Pleiben*, a *hanlez roazhonat ur brezhoneger*, a *hanlez amerikan ur saozneger*...

AN EZGEURIAÑ

*Ezgeuriañ*⁹ zo lakaat ur c'hwivadur kantaazel da zougen war ur gemalenn brezeg evit deouezañ ur fromadenn daer pe ur varnadenn askreel. Hervez ar gemalenn ma toug ar c'hwivadur ez ezreveller :

An *ezgeur* b. pe *ger ezgeuriañ*, sk. : *ac'hanta, foi, o*.

An *tridad*¹⁰ g. pe *bomm ezgeuriañ*, *frazenn ezgeuriañ*, *estlammadenn*. Evel araezioù ezgeuriañ boaziet da sevel tridadoù emañ :

an *tridrez*¹¹ g., merket gant an *dibenn ezgeuriañ -at*, sk. : *fallat amzer !*

an *adverboù* (*en o arver*) *ezgeuriañ*, sk. : *pegen kriz ar vuhez !, na kaer eo !, na krisañ tra !, na tommat eo !*¹²

Notomp, er skouerioù-mañ diwezhañ, e vez deouezet ar gantaezadenn dre arverañ an adverb ezgeuriañ *na* dirak un adanv *a*) er bonrez (*kaer*), *b*) en dreistrez (*krisañ*), *c*) en tridrez (*tommat*).

⁸ Kv. hBr. *eules* (DGVB 169).

⁹ Kv. Kb. "gawr [H. Wydd. *gáir* "Ilef", *gáire* "chwerthin" o'r gwr. *g^a#(r- "galw, crio", fel yn *gair*, *garm*, Llad. *garrío*, *garrulus*] [...] *shout, cry, outcry* [...]" (GPC 1385). Sl. ivez Br. *geur*, *geuriañ*, La-09 262.

¹⁰ Sl. La-09 91, 113, 116.

¹¹ Sl. La-07 82-83.

¹² Bommoù tennet eus GIBR 2008.

Notomp ivez ez arverer alies ar *sikell* (!) evit merkañ pe evit ategañ an ezgeuriañ.

Kredet 'm eus kinnig termenoù nevez o tennañ d'an ezgeuriañ goude stadañ skorted an trevnadoù kinniget gant an diaraogerion :

	VALLÉE	HEMON	KERVELLA
<i>ezgeuriañ</i>	<i>youc 'hal, garmiñ</i>	<i>youc 'hal</i>	<i>estlammata</i>
<i>ezgeur</i>	<i>estlammadenn, estlammadell</i>	<i>estlammadell, estlammadenn</i>	<i>estlammadell</i>
<i>tridad</i>	<i>youc 'hadenn, garmadenn</i>	<i>estlammadenn</i>	<i>estlammadenn</i>
<i>tridrez</i>	<i>derez-estlamm</i>	<i>derez-estlamm</i>	<i>derez estlammañ</i>
<i>sikell</i>	<i>poent-estlamm(añ) pik-estlamm, pik-youc 'hal pik youc 'hadennek</i>	<i>pik-estlamm</i>	<i>pik-estlammañ</i>

GERVA PEDERYEZHEK

brezhonek ◇ *gallek* ◇ *alamanek* ◇ *saoznec*

adverb ezgeuriañ ◇ adverbe exclamatif

argrezañ (kigennoù) ◇ (se) contracter, contraction (musculaire)

aters, atersadenn ◇ interrogation ◇ Frage, Fragesatz ◇ interrogation, question

bomm ezgeuriañ ◇ expression exclamative

c'hwivadur ◇ intonation ◇ Intonation, Betonung, Sprachmelodie ◇ intonation

c'hwivadur eztaoliñ ◇ intonation expressive, intonation d'insistance

c'hwivadur kantaezel ◇ intonation émotionnelle, intonation affective ◇ Gefühlston, Affektbetonung ◇ affect

c'hwivadur kantveizel ◇ intonation logique, intonation intellectuelle, intonation intellectuelle ◇ intellektuelle Betonung ◇ intellectuelle intonation

c'hwivadur kevrizh ◇ intonation normale, intonation standard

- daou genvelladur** ◇ double articulation
- darlez, darlezañ** ◇ prosodie ◇ Prosodie ◇ prosody
- deluzañ** ◇ proférer, prononcer, articuler, émettre ◇ aussprechen ◇ utter
- diogeladenn** ◇ déclaration, assertion
- digorell** ◇ point d'interrogation ◇ Fragezeichen ◇ question-mark
- eil kenvelladur** ◇ seconde articulation
- eolez** ◇ mélodie ◇ Melodie ◇ melody
- estlammadenn** ◇ exclamation ◇ Exklamation, Ausruf ◇ exclamation
- ezgeur** ◇ interjection ◇ Interjektion, Ausruf, Empfindungswort ◇ interjection
- ezgeuriadenn** ◇ exclamation ◇ Exklamation, Ausruf ◇ exclamation
- ezgeuriañ** ◇ émettre une exclamation
- frazenn ezgeuriañ** ◇ phrase exclamative ◇ Ausrufesatz ◇ interjectional phrase
- ger ezgeuriañ** ◇ mot interjectif, sl. *ezgeur*
- hanlez** ◇ accent (d'un parler)
- hangren** ◇ timbre ◇ Klangfarbe ◇ timbre
- kemalenn** ◇ séquence
- kentañ kenvelladur** ◇ première articulation
- lamm mouezh**, sl. *skoad kemmesk*
- lavar komzet** ◇ langage parlé, langage articulé, langage oral ◇ Lautsprache ◇ spoken language
- lavar skrivet** ◇ langage écrit
- lavar teodel** ◇ langage oral
- leñvenn** ◇ syllabe ◇ Silbe ◇ syllable
- mouezhparañ** ◇ phonation ◇ Stimmbildung, Lautbildung, Lauterzeugung ◇ phonation
- pad, padelezh** ◇ durée ◇ Dauer, Lange ◇ duration, length
- pouez mouezh** ◇ accent (d'un parler), sl. *hanlez*
- read** ◇ intensité ◇ Intensität, Druck, Tonstärke, Stimmverstärkung ◇ intensity
- sikell** ◇ point d'exclamation ◇ Ausrufungszeichen ◇ exclamation mark
- skoad** ◇ accent ◇ Akzent, Betonung, Tonfall ◇ accent, stress
- skoad arzerc'hav** ◇ accent (d'intensité) ascendant ◇ anschwellende Betonung, steigende Betonung ◇ rising stress
- skoad arzerc'hav-arziskenn** ◇ accent (d'intensité) ascendant-descendant
- skoad arziskenn** ◇ accent (d'intensité) descendant ◇ abschwellende Betonung, fallende Betonung ◇ falling stress
- skoad gwan** ◇ accent (d'intensité) faible ◇ Schwachton ◇ weak stress

- skoad hangren** ◇ accent de timbre ◇ Qualitätbetonung ◇ qualitative stress
- skoad kemmesk** ◇ accent mixte (de hauteur et d'intensité)
- skoad kerzhennel** ◇ accent mélodique
- skoad kreñv** ◇ accent (d'intensité) fort ◇ Starkton ◇ strong stress
- skoad padelezh** ◇ accent de quantité, accent temporel ◇ Quantitätbetonung
◇ quantitative stress
- skoad read** ◇ accent d'intensité, accent dynamique, accent expiratoire ◇ Intensität-
betonung, Druckakzent, dynamischer Akzent ◇ stress
- skoad uc'hder** ◇ ton, accent de hauteur, accent mélodique, accent musical, accent
chromatique ◇ Ton, Tonerhöhung, Hochton, musikalischer Akzent, chromatischer
Akzent ◇ tone, tonic accent, pitch, chromatic accent
- steñvenn ar prezeg** ◇ chaîne parlée
- taol mouezh**, sl. *skoad read*
- ton**, sl. *skoad uc'hder*
- ton arskiltra** ◇ ton montant, ton ascendant ◇ Aufton, steigender Ton ◇ rising tone
- ton arskiltra-arvouta** ◇ ton ascendant-descendant ◇ steigend-fallender Ton
◇ high-falling tone
- ton arvouta** ◇ ton descendant ◇ Abton, fallender Ton ◇ falling tone
- ton arvouta-arskiltra** ◇ ton descendant-ascendant ◇ fallend-steigender Ton
- ton ilinek**¹³ ◇ ton double, ton complexe
- ton kernek**, sl. *ton arskiltra-arvouta*
- ton nantek**, sl. *ton arvouta-arskiltra*
- tridad** ◇ exclamation ◇ Exklamation, Ausruf ◇ exclamation
- tridrez** ◇ (degré) exclamatif ◇ ◇ exclamative
- uc'hder** ◇ hauteur ◇ Höhe, Tonhöhe ◇ pitch

---

¹³ Ton o c'hoarvezout eus daou lusk kevenep lerc'h ouzh lerc'h, anvad rumm evit an *ton kernek* hag an *ton nantek*.